

Ю. В. Касперович,

к. е. н., головний консультант відділу фінансової політики,
Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.78

ФІСКАЛЬНА ПРОЗОРИСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНИ

Yu. Kasperovich,

PhD in Economics, Chief Consultant of the Financial Policy Department, The National Institute for Strategic Studies

FISCAL TRANSPARENCY AS AN INSTRUMENT FOR COUNTERING THE HYBRID WAR

У статті доведено, що фінансова прозорість через зміцнення довіри до держави стає дієвим інструментом протидії гібридній війні РФ проти України. Реалізовано значний обсяг проектів, які продовжують розвиватися. Прозоре представлення фінансових даних може сприяти боротьбі з корупцією та тіньовою економікою, оптимізувати процеси управління та контролю, підвищити справедливість фінансового перерозподілу, фінансово грамотно протидіяти популізму та пропаганді, зекономити ресурси, а також прискорити розвиток інформаційних технологій. Вищезазначене у сукупності буде вирішальними перевагами України над країною-агресором. Важливим є підвищення інформаційної безпеки збереження, обробки та передачі даних державних та місцевих фінансових органів від можливих хакерських атак та вірусів. Нагальним завданням є включення профільних ІТ-дисциплін у програми підвищення кваліфікації працівників публічного сектору.

Fiscal transparency is recognized as an essential element of effective fiscal management. The state owns the largest amount of data, but not always able to use them. At the state level, an understanding of the importance of data digitalization has been formed. Democratic policy of Ukraine is more flexible. Unlike the RF as aggressor, our state is ready to provide more transparency for accountability by citizens. In response, it is also able to respond more responsibly to relevant comments from civil society.

Fiscal transparency during the hybrid war has increased economic, political and social effects. The application of the principle of transparency in the fiscal area creates an effective security instrument of a national scale. Possibilities of using fiscal transparency instruments in countering the hybrid war outlines at six areas.

Fiscal transparency is a powerful instrument for combating the three major problems of the national economy — corruption and the shadow economy, as well as (not) consciously inefficient use of resources (mismanagement) that have made Ukraine vulnerable to the hybrid war. The most successful fiscal transparency projects are: the Electronic VAT Administration System of the and the Single Public Register of Applications for VAT Refund, Electronic Public Procurement System "ProZorro", the Single Portal on Public Spending "E-data". The indicator of increasing fiscal transparency was the promotion of Ukraine in the international thematic rating "Open Budget Index" during the period of the war.

In addition, a transparent presentation of fiscal data can optimize management and control processes, increase the fairness of fiscal redistribution, counteract by financial literacy against populism and propaganda, save resources, and accelerate the development of information technology. The foregoing in aggregate will be the decisive advantages of Ukraine over the aggressor country.

Among the main challenges of fiscal transparency are weak staffing, programmatic and technical preparedness of government bodies and insufficient data protection guarantees. It is important to increase the information security of the storage, processing and transferring of data by central and local financial authorities from possible hacker attacks and viruses. The urgent task is to include specialized IT disciplines in the training program for public sector employees.

Ключові слова: фінансова прозорість, гібридна війна, публічні закупівлі, відшкодування ПДВ, використання публічних коштів, внутрішньо переміщені особи, ветерани, фінансова грамотність, економія ресурсів, інформаційні технології.

Key words: fiscal transparency, hybrid war, public procurements, VAT refunds, use of public funds, internally displaced persons, veterans, financial literacy, resource saving, information technology.

ВСТУП

Гібридна війна стала найтяжчим випробуванням для всіх складових національної безпеки України з часів проголошення незалежності. Крізь призму всесвітньої

історії військових конфліктів, збройна військова агресія РФ є нетиповою через асиметричний характер її викликів, ризиків та загроз. Поряд із ключовою військовою загрозою постають фінансова та інформаційна. У

військовому потенціалі Україна подолати РФ навряд чи спроможна. Країна-агресор кількісно переважає ресурсами. Однозначної перемоги у гібридній війні, скоріш за все, не буде у жодної зі сторін. Перед Україною постає надскладне завдання вийти із гібридної війни сильнішою у безпековому вимірі.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Україна та глобальна спільнота п'ятий рік поспіль шукають універсальні інструменти протидії гібридній війні. Як і війна своєю гібридністю, інструменти для її протидії можуть виявитися нетиповими для розв'язання військових конфліктів. Причому такі інструменти водночас мають бути швидкими, ефективними та результативними. Тут можливо та доцільно протидіяти за всіма сферами агресії одночасно. І таким універсальним принципом може стати прозорість. Зрештою, як влучно зазначив голова корпорації Intel: "Дані — це нова нафта" [1]. Цей ресурс спроможний якщо не перемогти у гібридній війні, то отримати вирішальну перевагу над країною-агресором, яка є однією з трьох світових нафто-гігантів. Прозорість даних може зміцнити довіру до держави. Причому державні органи влади мають ставати флагманом, оскільки громадяни як платники податків та споживачі публічних послуг найчастіше стискаються з ними у повсякденному житті. Концентрація зусиль на розвиненні потенціалу фіскальної прозорості є неочевидним, але виявляється дієвим інструментом протидії гібридній війні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Фіскальна прозорість визнана найважливішим елементом ефективного фіскального управління. Починаючи з 1998 р., МВФ має тривалу історію встановлення стандартів фіскальної прозорості. Кодекс фіскальної прозорості МВФ (IMF's Fiscal Transparency Code) [2] є найбільш широко визнаним міжнародним стандартом для розкриття інформації про публічні фінанси

Кодекс побудований навколо чотирьох принципів із описом базових, добрих та передових практик фіскальної прозорості. Так, по-перше, фіскальні звіти повинні надавати вичерпний, релевантний, своєчасний та достовірний огляд фінансового стану та результатів діяльності уряду. По-друге, бюджети та їхні основні бюджетні прогнози повинні забезпечити чітке формулювання бюджетних цілей та політичних намірів уряду, а також комплексні, своєчасні і вірогідні прогнози розвитку публічних фінансів. По-третє, уряди повинні розкривати, аналізувати та управляти ризиками для публічних фінансів та забезпечувати ефективну координацію прийняття фіскальних рішень у публічному секторі. По-четверте, доходи держави від діяльності з розвідки та видобутку природних ресурсів повинні збиратися, управлятися та витратитися відкрито і прозоро.

Згідно з першими 3-ома з 10-ти принципів Глобальної ініціативи фіскальної прозорості (Global Initiative for Fiscal Transparency), кожен має право шукати, отримувати та поширювати інформацію про фіскальну політику. Уряди повинні оприлюднювати чіткі та вимірні цілі для сукупної фіскальної політики, регулярно повідомляти про їх прогрес та пояснювати відхилення від планів. Громадськості має бути представлена високоякісна фінансова та не фінансова інформація про минулу, теперішню та прогнозовану фіскальну діяльність, результати діяльності, фіскальні ризики, публічні активи та зобов'язання [3].

Україна впродовж 2012—2018 рр. реалізувала три дворічні національні плани дій із впровадження глобальної ініціативи "Партнерство "Відкритий Уряд", які засновані на принципах прозорості та підзвітності уряду громадянам із використанням інноваційних технологій.

Фінансові інструменти протидії гібридній війні, прискорення деокупації та реінтеграції анексованої АР Крим, окупованих територій Донбасу досліджували

Базилюк Я.Б., Варналій З.С., Власюк О.С., Гладких Д.М., Лондар А.П., Собкевич О.В., Чеберяко О.В., Шемаєва А.Г., Юрків Н.Я. [4—8] та ін.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є розгляд можливостей фіскальної прозорості як дієвого інструменту протидії гібридній війні РФ проти України. Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом Ф75/28655 Державного фонду фундаментальних досліджень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Укладачі Оксфордського словника не випадково обрали "пост-правду" словом 2016 р. Під ним розуміються "обставини, за яких об'єктивні факти менше впливають на формування громадської думки, ніж звернення до емоцій і особистої віри" [9]. На вибір експертів вплинули події референдуму Врехіт у Великій Британії та президентських виборів у США. Все частіше в світі дані свідомо подаються без співставлення та/або поза контекстом. Маніпуляції поширені у політиці, соціальних мережах та ЗМІ. Кульмінацією стала гібридна війна РФ проти України.

З початком гібридної війни у 2014 р. Україна зазнала численних атак проросійських агентів впливу. Найбільш вразливою є фінансова сфера, яка у значній мірі базується на довірі та очікуваннях економічних суб'єктів. Універсальною зброєю в інформаційній складовій гібридної війни є логіка, всебічний аналіз та критичне мислення. Основою для їх застосування мають бути надійні дані.

Держава володіє найбільшою кількістю даних, але не завжди вміє їх використовувати. На початку 2018 р. Урядом затверджено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки, яка основними цілями цифрового розвитку визначила: прискорення економічного зростання та залучення інвестицій; трансформацію секторів економіки в конкурентоспроможні та ефективні; технологічну та цифрову модернізацію промисловості та створення високотехнологічних виробництв; доступність для громадян переваг та можливостей цифрового світу; реалізацію людського ресурсу, розвиток цифрових індустрій та цифрового підприємства. Отже, на державному рівні сформовано розуміння важливості діджиталізації даних.

Демократична політика України є більш гнучкою. На відміну від країни-агресора РФ, наша держава готова надавати більше прозорості для підзвітності та підконтрольності для громадян. У відповідь вона ж спроможна більш чутливо реагувати на доречні зауваження з боку громадянського суспільства.

Фіскальна прозорість у період гібридної війни має посилені економічний, політичний та соціальний ефекти. Політичний ефект полягає в оцінці управлінських дій, можливо, із подальшими кадровими рішеннями. Економічний ефект має включати підвищення ефективності бюджетних відносин відповідно до гібридних викликів. Соціальний ефект полягатиме у забезпеченні справедливості державної фінансової підтримки постраждалих громадян — внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів АТО/ООС — учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни, їх сімей, а також постраждалих учасників Революції Гідності.

Застосування принципу прозорості у фіскальній сфері створює дієвий безпековий інструмент національного масштабу. Можливості застосування інструментарію фіскальної прозорості у протидії гібридній війні окреслюють шість напрямів:

1. Фіскальна прозорість є потужним інструментом боротьби з трьома основними проблемами національної економіки — корупцією та тіньовою економікою, а

Таблиця 1. ТОП-25 реалізованих реформ для фінансової прозорості із застосуванням інформаційних технологій у 2014–2018 рр. в Україні

	Назва інформаційної технології
1.	Система електронного адміністрування ПДВ з оцінкою ступеня ризиків блокування податкових накладних, прозора процедура бюджетного відшкодування ПДВ у хронологічному порядку за єдиним та публічним Реєстром заяв про повернення суми бюджетного відшкодування https://www.minfin.gov.ua/reestr
2.	Електронна система публічних закупівель «ProZorro» https://bi.prozorro.org/hub/ , Аналітика публічних закупівель «DoZorro» https://dozorro.org/
3.	Єдиний веб-портал використання публічних коштів «E-data» https://e-data.gov.ua/ , що включає два портали https://spending.gov.ua/ про використання публічних коштів та https://openbudget.gov.ua/ про виконання бюджетів всіх рівнів у рамках Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» та Пошуково-аналітична система «007» https://www.007.org.ua/
4.	Електронна торгова система «ProZorro.Продажі» https://bi.prozorro.sale/
5.	Електронний кабінет платника податків https://cabinet.sfs.gov.ua/
6.	Портал електронних послуг Пенсійного фонду України https://portal.pfu.gov.ua/
7.	Електронне декларування майнових статків посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування https://public.nazk.gov.ua/
8.	Набори відкритих даних з фінансової політики https://data.gov.ua/organization/derzhavna-fiskalna-sluzhba-ukrayiny
9.	Публікація Плану-графіку проведення документальних планових перевірок ДФС http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti
10.	Інформаційно-аналітична платформа електронної верифікації та моніторингу достовірності інформації, яка подається фізичними особами для отримання всіх видів державних соціальних виплат (в т.ч. пільг, субсидій, пенсій та ін.) у Міністерстві фінансів України
11.	Система дистанційного казначейського обслуговування розпорядників і одержувачів коштів державного та місцевих бюджетів «Клієнт казначейства – Казначейство»; Система подання електронної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів і державними цільовими фондами АС «С-Звітність»
12.	Громадські бюджети участі міст Київ, Дніпро, Львів, Тернопіль, Чернівці, Суми та ін.
13.	Звіти про досягнення цільових значень Ключових показників ефективності роботи (КПІ) ДФС про забезпечення досягнення цільових значень
14.	Електронні сервіси перевірки та моніторингу бізнес-партнерів ДФС України «Дізнайся більше про свого бізнес-партнера», комерційні сервіси – «YouControl», «Opendatobot», «Contr Agent» та ін. http://sfs.gov.ua/businesspartner
15.	Система електронного документообігу у державних та місцевих фінансових органах, між платниками податків з фінансовими та іншими контролюючими органами
	Інформаційні технології в процесі реалізації
16.	Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»
17.	Підключення державних фінансових органів до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта»
18.	Автоматизація перевірки електронних декларацій державних службовців
19.	Інформаційна система реєстрації та обліку новітніх моделей реєстраторів розрахункових операцій (РРО, касових апаратів) та перевірки фінансових чеків «E-Receipt» https://cabinet.sfs.gov.ua/cashregs/check
20.	Єдиний казначейський рахунок ДФС для сплати підприємствами митних платежів
21.	Оснащення всіх митних пунктів пропуску повним комплектом сучасних технічних засобів контролю: мобільними та стаціонарними сканерами для огляду вантажних транспортних засобів та контейнерів, ваговими комплексами, детекторами різних типів, електронними замками з функцією GPS - GSM навігації, системами фото- і відеоспостереження тощо
22.	Оновлення профілів ризиків податкового та митного контролю
23.	Взаємодія інформаційних систем Державної фінансової служби України та Державної прикордонної служби України щодо обміну інформацією для запровадження спільного митного та прикордонного контролю на пунктах пропуску
24.	Розширення можливостей, в т.ч. інфраструктури, Контакт-центру ДФС, та запровадження сучасних сервісів обслуговування клієнтів
25.	Всеукраїнський громадський бюджет у складі Державного бюджету України

Джерело: тут і далі складено автором.

також (не)свідомо неефективністю використання ресурсів (безгосподарністю), які значною мірою зробили Україну вразливою до гібридної війни. Найбільш успішні досягнення реформ спираються саме на інформаційні технології, які зробили бюджетні відносини більш прозорими, а отже — зрозумілими для широких кіл громадськості. Вони якщо не унеможливили, то істотно звузили сферу потенційних зловживань. Більша фінансова прозорість підвищує довіру до держави.

Найбільш успішними проектами з фінансової прозорості стали (табл. 1):

— Система електронного адміністрування ПДВ та Єдиний публічний реєстр заяв на відшкодування ПДВ ліквідували найбільшу корупційну схему.

— Система електронних публічних закупівель "ProZorro" від початку свого існування по березень 2019 р.

зекономила державі понад 76,3 млрд грн за рахунок конкурентності тендерних процедур. Показово, що одним із перших на систему "ProZorro" перейшло Міністерство оборони України. Перспективним найближчим часом є розширення сфери застосування "ProZorro" для закупівлі житла військовослужбовцям на умовах пайової участі та на вторинному ринку. Збільшення прозорості потребують видатки оборонно-промислового комплексу, за виключенням фінансування вітчизняних розробок.

"Єдиний веб-портал "E-data" дозволяє громадянам контролювати використання публічних коштів. Знаковою подією стало оприлюднення вперше в одному місці у співставному вигляді всього набору показників виконання місцевих бюджетів всіх рівнів, у т.ч. постраждалого регіону Донецької та Луганської областей;

Таблиця 2. ТОП-15 реформ у суміжних до фіскальної сферах із застосуванням інформаційних технологій у 2014–2018 рр. в Україні

	Назва інформаційної технології
1.	Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб
2.	Національна електронна система охорони здоров'я «Health» https://portal.ehealth.gov.ua/ Інформаційна система для пацієнтів - сервіс запису до лікарів та зберігання медичних даних https://helsi.me/
3.	Портал економічного та соціального відновлення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та ВПО України http://portal.mtot.gov.ua/
4.	Добровільна ініціатива широкого кола зацікавлених сторін - CoST (Construction Sector Transparency Initiative) для забезпечення прозорості та підзвітності будівництва, яке здійснюється за рахунок публічних коштів http://portal.costukraine.org/
5.	Інформаційно-аналітична система обліку для адміністрування потреб ветеранів «Е-ветеран» для учасників бойових дій (в процесі розробки)
6.	Система електронних торгів арештованим майном «Сетам» з елементами технології блокчейн https://setam.net.ua/
7.	Офіційний портал координації міжнародної допомоги України «Open Aid Ukraine» Міністерства економічного розвитку і торгівлі України http://openaid.gov.ua/
8.	Єдина централізована інформаційна система управління соціальною підтримкою населення України «Е-social» (в процесі розробки)
9.	Ініціатива прозорості видобувних галузей в Україні http://eiti.org.ua/
10.	Інформація про стан субсидій в домогосподарстві за даними Єдиного державного реєстру отримувачів субсидій Міністерства соціальної політики https://subsidii.ioc.gov.ua/
11.	Єдина державна електронна база з питань освіти Міністерства освіти і науки України https://ez.osvitavsims.org.ua/
12.	Єдиний державний портал адміністративних послуг https://poslugy.gov.ua/ та Портал державних послуг https://igov.org.ua/
13.	Інтерактивні карти родовищ корисних копалин http://minerals-ua.info/
14.	Актуальна карта руху громадського транспорту https://www.eway.in.ua/
15.	Реєстр дозволів для переміщених осіб в районі проведення АТО https://urp.ssu.gov.ua/

— Електронний кабінет платника податків ДФС та Портал електронних послуг Пенсійного фонду України спростили спілкування громадян з фіскальними та пенсійними органами через зменшення впливу людського фактору.

— Єдиний державний реєстр декларацій державних службовців відкрили майнові статки для виявлення фактів незаконного збагачення.

Звісно, кожен проект має особливості та проблемні аспекти реалізації. Він не припиняє розвиватися для покращення сервісу користувачів. Вагомою складовою детінізації стало очищення банківської системи. Відзначається зменшення готівки в обігу із переходу на безготівковий розрахунок.

Індикатором збільшення фіскальної прозорості стало просування України у міжнародному тематичному рейтингу "Open Budget Index", яке припало саме на період війни. За єдиною методологією рейтинг складається незалежними експертами раз на два роки за результатами аналізу бюджетів 115-ти країн. На тлі деякого зменшення середнього балу відкритості бюджету у світі, Україна демонструє стрімкий прогрес. Так, за підсумками рейтингу кількість набраних балів із 100 можливих зросла з 46 у 2015 р. до 54 у 2017 р., що на 18 позицій вище [10].

У період гібридної війни прозорість стала значущою у суміжних до фіскальної сферах (табл. 2). Єдина інформаційна база даних про ВПО була запущена Міністерством соціальної політики у тестовому режимі з серпня 2016 р., а з жовтня 2016 р. — у повноцінному режимі. До цього реєстр обмежувався регіональними форматами: кожен окремий орган соціального захисту адміністративно-територіальної одиниці мав свій реєстр. Працювали вони автономно, що унеможливило уявлення про загальну картину щодо кількості переселенців, їх місця знаходження, реального стану виплат. Відтак з'явилася можливість виявити переселенців, які були внесені у реєстр у двох управліннях.

Нагальною вимогою часу є створення Єдиної інформаційно-аналітичної системи соціального захисту населення, що включатиме централізовані взаємопов'язані між собою бази даних (реєстри) усіх категорій отримувачів соціальної допомоги від держави та реєстри надавачів соціальної допомоги. Таку систему доцільно створювати на базі найбільш повного та цілісного Реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду України. Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України "Е-social", як очікується,

об'єднає в єдину інформаційну мережу близько 2,1 тис. установ та більше 3 тис. надавачів послуг. Система для 46 тис. користувачів міститиме 187 ділових процесів. Під час впровадження "Е-social" повинна бути забезпечена інтеграція з 8 існуючими базами даних / інформаційними системами установ, зокрема Єдиним реєстром учасників АТО Міністерства у справах ветеранів України.

Паралельно найближчим часом має бути створена сучасна інтерактивна, комфортна та єдина Інформаційно-аналітична система обліку для адміністрування потреб ветеранів "Е-ветеран". Тут кожний учасник бойових дій отримає власний електронний кабінет та можливість встановити відповідний мобільний додаток. Вони нададуть можливість отримувати державні послуги та консультування в online-режимі, відстежувати статус розгляду власних документів, вступати в безпосередні комунікації з представниками міністерства та отримувати необхідну інформацію.

2. Оптимізація процесів управління та контролю. Прискорити прийняття та якісно посилити обґрунтованість управлінських рішень має обробка великих обсягів даних. Важливо розвивати навички діагностування кризових явищ у фіскальній сфері на ранній стадії через системність взаємозв'язків між подіями, діями та явищами. Знання тенденцій із моніторингом їх відхилення надає можливість управляти гібридними ризиками. Фіскальна прозорість має скорочувати лаг між виявленням проблем бюджетної політики, прийняття рішень їх вирішення, впровадження та оцінки ефекту їх реалізації.

Поряд з оперативним управлінням не менш важливим є ретроспективний контроль для оцінки своєчасності та правильності управлінських рішень. В окремих випадках має поставати відповідальність посадових осіб за дії або бездіяльність перед суспільством. З протилежного перспективного боку важливим є аналіз сценаріїв для розробки стратегічного планування. Обробка великих даних відкриває можливість для економіко-математичного моделювання прогнозування впливу рішень з фіскальної політики для економічної динаміки. Це додаватиме політичного тиску для проведення необхідних реформ.

Фіскальна прозорість розширює потенціал контролю. Так, наприклад, з вересня 2018 р. Державна аудиторська служба України розпочала моніторинг закупівель через власний електронний кабінет в системі "ProZorro" на підставі даних автоматичного моніторингу ризиків. Разом з тим, проконтролювати використання кожної гривні органи державного фінансового кон-

тролю, правоохоронні та антикорупційні органи у повній мірі неспроможні. Їм на допомогу фіскальна прозорість відкриває більше можливостей для громадського контролю. Значна частина корупційних справ була розпочата саме за поданням громадських активістів. Вп'яте у 2018 р. проводився національний конкурс журналістських розслідувань та аналітичних досліджень "Е-Розслідування", який популяризує відкриті реєстри, бази даних та е-сервіси з використання публічних фінансів, а також сприяє підвищенню якості розслідувань з використанням відкритих даних.

3. Підвищення справедливості у фіскальному перерозподілі на перетині інтересів постраждалих у гібридній війні громадян, регіонів та видів економічної діяльності. Можуть з'являтися сумніви, що структура формування доходів (передусім, оподаткування) та здійснення видатків є справедливою та раціональною. Фіскальна прозорість розкриває існуючі механізми перерозподілу для їх удосконалення:

— Між категоріями постраждалих громадян, зокрема забезпечення адресності державної соціальної підтримки тим, хто її дійсно потребує. При цьому слід уникнути шахрайств та зловживань. Таким інструментом став запущений Міністерством фінансів процес верифікації отримувачів всіх видів державних соціальних виплат (табл. 1), який було розбудовано на основі інформаційної системи найбільш інноваційного націоналізованого АТ КБ "Приватбанк".

— Між державами, зокрема представлення обсягів та спрямування міжнародної допомоги Україні для відновлення Донбасу на офіційному порталі "Open Aid Ukraine" Мінкооперації (табл. 2). Однак найважливіша складова перебуває ще попереду у межах реалізації 15 кроків плану BEPS. На виконання мінімального стандарту має відбутися налагодження автоматичного обміну податковою інформацією. Обміну підлягає інформація про фінансові рахунки нерезидентів та звіти з трансфертного ціноутворення для великих міжнародних груп компаній з обсягом консолідованого річного доходу понад 750 млн євро (табл. 3). Міжнародна фінансова прозорість, як зазначає Т. Пікетті, — ключовий момент для сучасної фіскальної держави [11, с. 530]. Якщо вона стане нормою, податкові лазівки, поза сумнівом, зазнають значних збитків. Питання міжнародної фінансової прозорості та обміну інформацією тісно пов'язані з ідеальним прогресивним світовим податком на капітал. Він міг би стати одним зі способів контролю небезпечної динаміки концентрації світового капіталу й запобігання розвитку спіралі нерівності [11, с. 521]. Слід додати, цей ресурс потрібен для зміцнення міжнародної безпеки у широкому значенні.

— Між регіонами, зокрема горизонтальне вирівнювання при розподілі фінансування проектів Державного фонду регіонального розвитку, міжбюджетних трансфертів для підтримки постраждалих громадян і відновлення об'єктів інфраструктури на території Донецької та Луганської областей. Остання інформація представлена на Порталі економічного та соціального відновлення. В цілому ж по Україні рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку регіонів вимірюється з 2015 р. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України за Методикою проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики. Вона включає 27 показників щоквартальної та 64 показники річної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України. За всіма напрямками оцінки у 2015—2017 рр. Донецька та Луганська область обіймали найнижчі 24 та 25 місця відповідно. Вони мали найслабші показники за переважною більшістю критеріїв із деяким незначним виключенням.

— Між галузями, зокрема з метою обґрунтування справедливості (не)надання податкових пільг або дотацій, застосування інших фінансових інструментів державної підтримки із цільовим використанням.

Нагальною є комплексна міжвідомча оцінка втрат внаслідок гібридної війни [12] для визначення шляхів їх компенсації за рахунок країни-агресора.

4. Підвищення фінансової грамотності для протидії популізму та пропаганді. Із зростанням кількості інформації у світі зростає кількість неправдивих та маніпулятивних повідомлень. Нерідко вони стають частиною інформаційної складової гібридної війни РФ проти України. Громадяни схильні піддаватися паніці, чим можуть дестабілізувати економіку. Фіскальна прозорість є найбільш універсальним інструментом упередження. Слід припускати, що за її допомоги Україна уникла значного обсягу провокацій, маніпуляцій та популізму, щодо яких ослаблена у перші роки гібридної війни держава була особливо вразливою.

Важливо донести, що фіскальні ресурси обмежені. У питаннях бюджетно-податкової політики найчутливішими є обслуговування державного боргу, податкових змін, фінансування соціальних бюджетних програм, зокрема житла для ВПО та пільг для ветеранів війни.

Фіскальна прозорість є запорукою для підвищення фінансової грамотності. Остання передбачає підвищення якісного рівня економічної освіти, фаховості експертних дискусій та журналістики. Фіскальна політика може подаватися у простій, зручній та доступній для пересічного користувача формі. Так набуває все більшої популярності журналістика на основі аналітичної обробки її великих та відкритих даних. Найбільш цікавими є вітчизняні проекти "Texty.org.ua", "Ціна держави" від CASE Україна, факт-чекінг "VoxCheck" та Індекс моніторингу реформ "iMoRe" від "VoxUkraine".

Так, бюджетні відносини охоплюють найбільше сфер життя людини, а тому зацікавитися ними потенційно має кожен свідомий громадянин. Підвищення загального рівня економічної грамотності є важливим у відкритій демократичній державі. Має набуватися критичне ставлення до політиків при реалізації їх передвиборчих програм для раціонального вибору політичних альтернатив.

5. Економія часових та просторових, людських та матеріальних ресурсів. Обмеженість ресурсів, у порівнянні із нафтовидобувною країною-агресором РФ, вимагає їх максимально ефективного використання. Людина — найвища цінність. І гуманізація умов праці людини має ставати визначальним трендом. Із щоденним зростанням обсягів інформації людина фізично неспроможна їх обробити. Це зумовлює зростання навантаження, що переходить у ненормований графік роботи працівників. Наприклад, державні податкові органи потерпають від паперових запитів. Суттєво зменшити їх кількість могло б зростання кількості публічних знеособлених відкритих даних про платників податків, адміністрування податків за галузями та регіонами. Корисним для зручності громадян стало збільшення інформації на офіційних веб-сайтах. Так, можливо істотно скоротити кількість запитів до розпорядників даних, у т.ч. також помилкових запитів до розпорядників, які нею не володіють. Відтак з'являється більше часу на професіоналізацію державної служби, можливості по завершенні робочого дня більше часу проводити з родиною та облаштовувати власний добробут. Поряд із тим важлива також банальна економія матеріального ресурсу, наприклад, паперу (який здебільшого імпортується за валютою), витратних матеріалів оргтехніки, часу на друк, копіювання та сканування документів.

6. Прискорення розвитку інформаційних технологій. Найчастіше в основі підвищення фіскальної прозорості лежали інформаційні технології (табл. 1, 2). Інноваційні рішення стали їх ядром. Фіскальна прозорість, таким чином, може стати драйвером розвитку інформаційної економіки. Україна має можливість очолити глобальні тренди завдяки потужному кадровому потенціалу вітчизняних спеціалістів ІТ-сфери. Унікальні вітчизняні системи закупівель та відшкодування ПДВ відзначені на міжнародному рівні. Ряд систем є перспек-

Таблиця 3. ТОП-15 перспективних реформ для фінансової прозорості із застосуванням інформаційних технологій а 2019–2020 рр. в Україні

	Назва інформаційної технології
1.	Налагодження автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією, в т.ч. інформацією про фінансові рахунки нерезидентів та обмін глобальними звітами з трансфертного ціноутворення великих міжнародних груп компаній
2.	Автоматизована система контролю за обігом підкацизних товарів (алкогольних напоїв та тютюнових виробів) «Електронна акцизна марка»
3.	Налагодження автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією, в т.ч. інформацією про фінансові рахунки нерезидентів та обмін глобальними звітами з трансфертного ціноутворення великих міжнародних груп компаній
4.	Створення інтегрованої автоматизованої інформаційної бази з даними про стан та результати державного контролю за управлінням та використанням державних (місцевих) ресурсів: Держаудитслужби, Рахункової палати, Казначейства, Держфінмоніторингу, ДФС, Антимонопольного комітету, НКЦІФР та інших відповідних державних органів, що уповноважені здійснювати державний контроль
5.	Запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного соціального внеску (крім ПДВ)
6.	Створення системи контролю за переміщенням міжнародних поштових та експрес-відправлень, забезпечення контролю оподаткування електронної комерції (в т.ч. транскордонної)
7.	Проведення всезагального електронного т.зв. «нульового» декларування доходів громадян із подальшою розробкою програмних алгоритмів для непрямих методів їх податкового контролю
8.	Впровадження ДФС інформаційної системи «Електронний доперевірочний аналіз» для електронних камеральних податкових перевірок «Е-аудит»
9.	Приєднання України до спільної європейської транзитної системи NCTS
10.	Запровадження сервісу попереднього заповнення податкових декларацій «e-Filing»
11.	Автоматизований оперативний обмін інформацією із митними адміністраціями зарубіжних країн
12.	Розширення функціональної спроможності вітчизняних бухгалтерських програм на заміну санкційним російським продуктам «1С», «Парус» та «Галактика»
13.	Створення системи оцінки рівня задоволення платників податків якістю обслуговування ДФС
14.	Проектування нової IT-архітектури ДФС за результатами аудиту інформаційних систем та аналізу ключових функцій
15.	Розробка спеціалізованих програмних продуктів (мобільних додатків) ДФС

тивними (табл. 3). Відкритість даних про економіку через її фінансову політику збільшує інвестиційну привабливість для інвесторів. Визначальними постають інклюзивність та ендегенність економічного розвитку.

Програмно-технічне забезпечення постає визначальною передумовою ефективності та результативності органів влади, а отже — успішності реформ. У рівній мірі важливий обмін даними внутрішнього обігу установи, органів між собою та користувачами зовнішнього середовища.

Питанню підтримки фінансової прозорості інформаційними технологіями вперше було надано найвищу значимість при розробці Проекту Закону України "Про Національне бюро фінансової безпеки України" (НБФБ) натомість податкової міліції. НБФБ відводилася роль правоохоронного органу із розслідування злочинів, які завдають шкоди публічним фінансам. У законопроекті інформаційному забезпеченню діяльності НБФБ відводилася окрема глава. Там зазначалося, що НБФБ на безоплатній основі матиме доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування. Причому глава містила їх конкретний широкий перелік. Такий підхід є не випадковим, оскільки саме проблеми із інформаційним забезпеченням у значній мірі зумовили гальмування роботи і, як наслідок, недостатню дієвість системи новостворених антикорупційних органів.

Серед головних викликів фінансової прозорості є слабка кадрова, програмно-технічна підготовленість державних органів та недостатні гарантії захисту даних. Передусім, у частині налагодження автоматичного обміну податковою інформацією із зарубіжними країнами. Важливим є підвищення інформаційної безпеки збе-

реження, обробки та передачі даних державних та місцевих фінансових органів від можливих хакерських атак та вірусів. Нагальним завданням є включення профільних IT-дисциплін у програми підвищення кваліфікації працівників публічного сектору.

ВИСНОВКИ

Отже, фінансова прозорість через зміцнення довіри до держави дійсно стає дієвим інструментом протидії гібридній війні. Реалізовано значний обсяг проектів, які продовжують розвиватися. Прозоре представлення фінансових даних може сприяти боротьбі з корупцією та тіньовою економікою, оптимізувати процеси управління та контролю, підвищити справедливості фінансового перерозподілу, фінансово грамотно протидіяти популізму та пропаганді, зекономити ресурси, а також прискорити розвиток інформаційних технологій. Вище зазначене у сукупності буде вирішальними перевагами України над країною-агресором.

Література:

1. Intel CEO Says Data is the New Oil/ Fortune — June 7, 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fortune.com/2018/06/07/intel-ceo-brian-krzanich-data/>
2. IMF Fiscal Transparency Code / International Monetary Fund [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/>
3. High-Level Principles on Fiscal Transparency / Global Initiative for Fiscal Transparency [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.fiscaltransparency.net/ft_principles/
4. Чеберяко О.В. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни / О.В.Чеберяко, З.С. Варналій // Нау-

ковий вісник Полісся. — 2017. — № 4 (12). — Ч. 1. — С. 143—149 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://journals.urau.ua/nvp_chntu/article/view/123401/118104

5. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. — К.: НІСД, 2017. — 496 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2431/>; http://www.niss.gov.ua/public/File/book_2017/HW_druk_fin+site_changed.rar

6. Економічна безпека України в умовах гібридної агресії: аналіт. доп. / Я.Б. Базиліук, С.В. Давиденко, Д.Ю. Венцовський та ін. — К.: НІСД, 2017. — 84 с. — (Сер. "Економіка", вип. 25) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2540/>; http://www.niss.gov.ua/public/File/book_2017/Ekon_bezpeka_1-1.pdf

7. Базиліук Я.Б. Забезпечення економічної безпеки України в умовах гібридної війни / Я.Б. Базиліук // Стратегічні пріоритети. — 2015. — № 3. — С. 47—55 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/7s-1454489688.pdf>

8. Фіскальна безпека України в умовах гібридної війни: виклики, ризики, загрози та напрями реагування: аналіт. доп. / О.С. Власюк (ред.), А.Г. Шемаєва, Ю.В. Касперович та ін. — К.: НІСД, 2016. — 71 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2480/>; http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/fisk_bezpeka-a7841.pdf

9. Word of the Year 2016 is... / Oxford University Press [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>

10. Open Budget Survey 2017 Ukraine / International Budget Partnership [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey/results-by-country/country-info/?country=ua>

11. Пікетті Т. Капітал у XXI столітті / Т. Пікетті, пер. з англійської Н. Палій. — К.: Наш Формат, 2016. — 696 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Piketty_Thomas/Kapital_u_XXI_stolitti.pdf

12. Касперович Ю.В. Методичні підходи до оцінки фіскальних втрат України внаслідок гібридної війни РФ / Ю.В. Касперович // Економіка та держава. — 2018. — № 12. — С. 8—15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4203&i=1>; http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/4.pdf

References:

1. Fortune (2018), "Intel CEO Says Data is the New Oil", available at: <http://fortune.com/2018/06/07/intel-ceo-brian-krzanich-data/> (Accessed 10 March 2019).

2. International Monetary Fund (2019), IMF Fiscal Transparency Code, available at: <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/> (Accessed 10 March 2019).

3. Global Initiative for Fiscal Transparency (2012), "High-Level Principles on Fiscal Transparency", available at: http://www.fiscaltransparency.net/ft_principles/ (Accessed 10 March 2019).

4. Cheberiakо, O.V. and Varnalij, Z.S. (2017), "Financial background and assessment of defense financing in the Russian-Ukrainian hybrid war", Naukovyj visnyk Polissia, vol. 4 (12), no. 1, pp. 143—149, available at: http://journals.urau.ua/nvp_chntu/article/view/123401/118104 (Accessed 10 March 2019).

5. Horbulin, V.P. (ed.) (2017), Svitova hibrydna vijna: ukrains'kyj front [World hybrid war: Ukrainian front], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/2431/> (Accessed 10 March 2019).

6. Bazyliuk, Ya.B. Davydenko, S.V. Ventskovs'kyj, D.Yu. and oth. (2017), Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hibrydnoi ahresii [Economic security of Ukraine in conditions of hybrid aggression], available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/2540/> (Accessed 10 March 2019).

7. Bazyliuk, Ya.B. (2015), "Ensuring Ukraine's economic security in a hybrid war", Stratehichni priorytety, vol. 3, pp. 47-55, available at: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/7s-1454489688.pdf> (Accessed 10 March 2019).

8. Vlasiuk, O.S. (ed.) Shemaieva, L.H. Kasperovych, Yu.V. and oth. (2016), Fiskal'na bezpeka Ukrainy v umovakh hibrydnoi vijny: vyklyky, ryzyky, zahrozy ta napriamy reahuvannia [Fiscal Security of Ukraine in Hybrid War: Challenges, Risks, Threats and Response Types], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/2480/> (Accessed 10 March 2019).

9. Oxford University Press (2016), "Word of the Year 2016 is...", available at: <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016> (Accessed 10 March 2019).

10. International Budget Partnership (2017), Open Budget Survey 2017 Ukraine, available at: <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey/results-by-country/country-info/?country=ua> (Accessed 10 March 2019).

11. Piketti, T. (2016), Kapital u XXI stolitti [Capital in the Twenty-First Century], Nash Format, Kyiv, Ukraine, available at: http://shron1.chtyvo.org.ua/Piketty_Thomas/Kapital_u_XXI_stolitti.pdf (Accessed 10 March 2019).

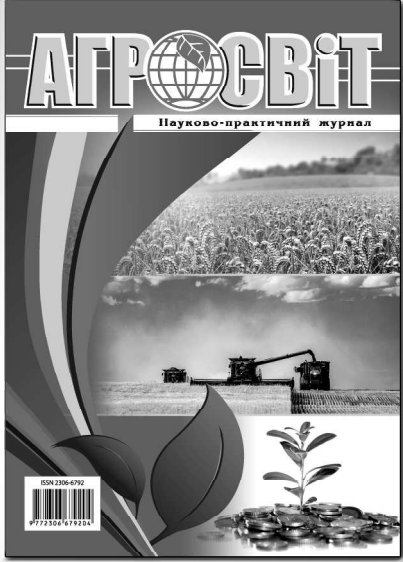
12. Kasperovych, Yu.V. (2018), "Methodical approaches to estimation of fiscal losses of Ukraine as a result of hybrid war of the Russian Federation", Ekonomika ta derzhava, vol. 12, pp. 8-15, available at: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/4.pdf (Accessed 10 March 2019).

Стаття надійшла до редакції 10.03.2019 р.

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ